

CÜMLE TÜRLERİ

1. YÜKLEMİNE GÖRE CÜMLELER:

a)İsim (ad) Cümlesi:

Yüklemi isim olan cümlelere denir.

- *Ne güzel komşumuzdun sen Fahriye abla >komşu –i— di—n
- * Bence dinin gibi küfrün de mukaddesti Senin
- * Burada vefa yok
- * Bu yaptıklarım Senin içindir
- Not:** Bazı isim cümlelerinde ekfiil düşebilir.
- *Bizimkiler çok iyi (dir)
- *Bu yıl ayakkabılar pahalı (imiş)
- Not:** Yüklemi hem isim hem de fiil olarak kullanılabilen (ortak köklü ve sesteş kelimeler)kelimelerin isim mi fiil mi olduğunu anlamak için cümledeki kullanımına bakmak gerekir.
- *Sende ders notları varmış (var imiş) (isim cümlesi)
- *En sonunda varmışsın bir Erzincanlıya (fiil cümlesi)

b)Fiil (Eylem)Cümlesi :

Yüklemi çekimli bir fiilden kurulu cümlelere fiil cümlesi denir. Fiil cümlelerinde yüklem haber ya da dilek kiplerinden biriyle çekimlenir. Fiil cümleleri de ek eylem olabilir.

- *Sana çirkin **dediler**, **düşmanı oldum** güzelin (Görülen geçmiş zamanla çekimlenmiş)
- ***Kahpelendin** de **garez bağladım** ahlaka bile (Görülen geçmiş zamanla çekimlenmiş)
- ***Suya versin** bağban gülizarı **zahmet çekmesün** (Emir kipi)
- *Artık buradan **gitmeliyim** (Gereklilik kipiyle çekimlenmiş)
- Not :** Fiilimsilerin yüklem olduğu cümleler isim cümlesidir.
- *Amacım buradan gitmekti. (isim cümlesi)
- *Eski bir tanıdığıydı. (isim cümlesi)

2.ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER:

a) Olumlu Cümle :

Yüklemin bildirdiği eylem yapıldığını, gerçekleştiğini ya da gerçekleşebileceğini belirten cümleler olumludur. Dilimizdeki isim ve fiil soylu sözcüklerin hepsi olumludur. Bunlar bazı eklerle ya da sözcüklerle olumsuz biçime sokulur.

- *O günler çok güzeldi (olumlu isim c)
- *Hep seni bekledim (olumlu fiil cümlesi)
- *Kalbimi çalan buydu (olumlu isim cümlesi)

b) Olumsuz Cümle:

Yüklemin bildirdiği işin gerçekleşmediğini anlatan cümleler olumsuzdur. Olumlu isim cümlesi yok, değil, ya da siz ekiyle olumsuz yapılır.

- *Kapını çalan bendim (olumlu isim cümlesi)
- *Kapını çalan ben değildim (olumsuz isim cümlesi)
- *Dışarıda birkaç kişi vardı (olumlu isim cümlesi)
- *Dışarıda hiç kimse yoktu (olumsuz isim cümlesi)
- *O, çok güçlüydü (olumlu isim cümlesi)
- *O, çok güçsüzdü (olumsuz isim cümlesi)
- *Eve gelmiş (olumlu fiil cümlesi)
- *Eve gelmemiş (olumsuz fiil cümlesi)
- Not:** Bir cümlemin yüklemde olumsuzluk bildiren ek ya da sözcük yoksa cümle biçimce olumludur.Bir cümlemin yüklemde olumsuzluk bildiren ek ya da sözcük varsa cümle biçimce olumsuzdur.
- * Yarın size geliyoruz (Biçiminde ve anlamca olumlu)
- *Yarın size gelmiyoruz (Biçiminde ve anlamca olumsuz)
- Not2:** Biçimde olumlu her cümle, anlamca olumlu olmayabilir.
- * Haydi bu işi yapabilirsen yap (yapamazsın) (Biçimce olumlu, anlamca olumsuz cümle)
- *Gel de bu işin içinden çık (Çıkamazsın) (Biçimce olumlu, anlamca olumsuz)
- * Ne arayanım var ne de soranım (yok) (Biçimce olumlu, anlamca olumsuz)
- Not3:** Bir cümlede olumsuzluk bildiren ek ya da sözcük tekse, o cümle biçimce de anlamca da olumsuzdur. Bir cümlede olumsuzluk bildirerek ya da sözcük iki tane ise o cümle biçimce olumsuz, anlamca olumludur.
- *Hala yanıma gelmiş değil (gelmemiş) (Biçimce ve anlamca olumsuz cümle)
- *Böyle yapmayın (Biçimce ve anlamca olumsuz cümle)
- *Seni sevmiyor değilim (seviyorum) (Biçimce olumsuz, anlamca olumlu)

C)Soru Cümlesi :

Bir duygu veya düşünceyi soru yoluyla açıklayan cümlelere soru cümlesi denir. Dilimizde soru anlamı soru sıfatıyla, soru zamiriyle, soru zarfıyla veya soru edatıyla sağlanabilir.

- *Dün beni arayan sen miydin? (soru anlamı soru edatıyla sağlanmış.)
 - *Bize ne zaman geleceksin?(soru anlamı soru zarfıyla sağlanmış)
 - *Bana ne aldın?(soru anlamı soru zamiriyle sağlanmış)
 - *Hangi okulda çalışıyorsun? (soru anlamı soru sıfatıyla sağlanmış)
- Soru cümleleri **gerçek ve sözde soru cümlesi** olmak üzere iki grupta incelenebilir. Gerçek soru cümleleri mutlaka cevap gerektirirken sözde soru cümleleri gerektirmez.
- *Okula neden gelmedin? (Gerçek soru cümlesi)
 - *Dersi anlıyor musunuz?(Gerçek soru cümlesi)
 - *Beni soran kim? (Gerçek soru cümlesi)
 - *Hiç üzülmez olur muyum? (sözde soru cümlesi)
 - *Onu ben mi dövmüşüm? (sözde soru cümlesi)
 - *Şu kitabı bana verir misin? (sözde soru cümlesi)

Ç) Ünlem cümlesi :

Özlem, sevinç, heyecan, korku, üzüntü, onaylama... gibi değişik duygular anlatan cümlelere denir.

- *Eyvah, ne yer ne yar kaldı!
- *Neydi o güzellik öyle!
- *Süper bir iş buldum!

3. ÖGELERİNİN DİZİLİŞİNE GÖRE CÜMLELER

a) Kurallı Cümle :

Yüklemi Sonda bulunan cümlelere kurallı (düz) cümle denir.

- *Yarın size geleceğim
- *Şiirin hasını ayak seslerinde tanırım
- *Ne zaman bir köy türküsü duysam şairliğimden utanırım

b) Kuralsız (Devrik) Cümle :

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelere denir.Bu tür cümleler anlatım bakımından bozuk değildir.

- *Ne diyeceksin bu konuyla ilgili
- *Görüyorum seni

C)Eksiltili Cümle :

Yüklemi söylenmemiş cümlelere denir.

- *Toprağı taşı yerden, (olacaksın)kızı kardeşli yerden. (olacaksın)
- *Kısa bir sessizlik... (oluyor) sonra müzik başlıyor.
- *İnsanı mest eden güzelliği ...(var)

YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Cümleler yargı bildirir. Kimi cümlelerde bir yargı, kimi cümlelerde ise birden çok yargı vardır.

Cümleler yapılarına göre basit, birleşik, sıralı ve bağlı olmak üzere dörde ayrılır.

Bu konuyu daha iyi anlamak için “temel cümle” ve “yan cümle” kavramlarına açıklık getirmekte yarar var.

TEMEL CÜMLE: Birleşik cümlelerde asıl yargıyı bildiren, yardımcı yargıları sonuca bağlayan cümledir. Daha öz bir ifadeyle temel cümle yüklemidir.

- Sokakta kartopu oynadık.
cümlesinde “oynadık” yüklemi temel cümledir.
- Ümit, fakirin ekmeğidir.
cümlesinde “fakirin ekmeği” yüklemi temel cümledir.

YAN CÜMLECİK: Tam bir yargı bildirmeyen, fiilimsilerle ya da çekimli bir fiille kurulan, temel cümlelerin ögesi olarak görev yapan söz ya da söz öbeklerine yan cümlecik denir.

- Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
yan c. (özne) temel c. (yüklem)

cümlesinde “minareyi çalan” sözleri yan cümleciktir. Sıfat – fiille kurulan bu yan cümlecik, temel cümlelerin (hazırlar) öznesi görevinde kullanılmıştır.

- Hava soğursa paltonu giy.
yan cüm. temel cüm.

cümlesinde “soğursa” sözü yan cümleciktir. Çekimli fiil ile kurulan bu yan cümlecik, temel cümlelerin zarf tümleci görevindedir.

A) BASİT CÜMLE:

Tek yüklemi bulunan tek yargı bildiren cümlelerdir.

- *Çalığışu, Damga, Acımak, Bir Kadın Düşmanı, Dudaktan Kalbe romanları / Reşat Nuri Güntekin’ e / aittir.
- *Seninle bir daha görüşmeyeceğim.
- *Halit Ziya Uşaklıgil, / Servet-i Fünûn edebiyatının en büyük romancısıdır.
- *İkinci Yeni sanatçıları / şiiiri / soyutlaştırmışlardır.

B) BİRLEŞİK CÜMLE:

Birleşik cümleleri dört grupta incelenir.

1) GİRİŞİK BİRLEŞİK CÜMLE:

İçinde fiilimsi (isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil)bulunan cümlelere denir.Fiilimsinin yer aldığı bölüme yan cümle asıl yüklem bulunmuş bölüme de temel cümle denir. Bir cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar yan cümle var demektir.

- *Beni soran, gördün mü? (Yan cümlecik Temel cümlelerin b.li nesnesidir.)
- *Çalışan kazanır.(Yan cümlecik temel cümlelerin öznesidir.)
- *Seni görünce mutlu oluyorum. (Y.C.T.C nin Z.T dir.
- *Seni seven insanları sen de sev.(Y.C.T.C nin B.li Nesnesidir.)
- *Beni dinleyin herkese teşekkür etmek istiyorum

2) İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLE (KAYNAŞIK CÜMLE):

Bir cümle başka bir cümlenin içinde yer alır ve onun bir ögesi olursa buna iç içe birleşik cümle denir. İç cümle temel cümlenin öznesi, nesnesi ya da başka bir ögesi olabilir.

*Ben gidiyorum, dedi. (iç cümle temel cümlenin nesnesi)
iç cümle TC

*Ben büyüdüm, diyorsun. (iç cümle temel cümlenin nesnesi durumundadır)
i.c TC

*Adam: beni burada bekleyin. dedi. (iç cümle temel cümlenin nesnesi durumundadır)

3) Şartı Birleşik Cümle:

Yan cümlecisi – **se, mi** ile kurulan ve temel cümlenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini koşula (şarta) bağlayan cümledir.

- *Görürsem söylerim.
- *Çalışmadın mı başarılı olamazsın.
- *Sen gelirsen ben de gelirim.

4) Ki'li BİRLEŞİK CÜMLE:

Ki bağlacıyla birbirine bağlanan cümlelere denir.

- * Benimle konuş ki seni anlayayım.
- * Dürüst ol ki insanlar sana güvensin.
- * Düzenli çalış ki kazanasın.
- * Şiir o kadar güzel okudu ki şaşkırdım kaldım.

C) SIRALI CÜMLE:

İçinde birden çok tamamlanmış yargı bulunan cümlelere denir. Sıralı Cümleler 2 grupta incelenir.

1) Bağımlı Sıralı Cümle

Öğrenilen en az biri ortak olan sıralı cümlelerdir.

- * Yaşlı kadın buraya kadar geldi sizi sordu (özne ortak)
- * Beni aramış ama bulamamış (özne ve nesne ortak)
- * Türkiye de bu kitabı bastırılmış satmıştı. (özne DT, N ortak)
- * Onu bana beni ona şikayet eder. (yüklem ortak)
- * Yazın Antalya ya gider orada gezerdik (özne ve zarf tümlecisi ortak)

2) Bağımsız Sıralı Cümle :

Öğelerinden hiçbiri ortak olmayan cümlelerdir.

- * Evden sessizce çıktık sokakta lambalar yanmıyordu
- * Yağmur durmuştu yollar çamurdan görünmüyordu
- * O geziyordu ben çalışıyordum
- * Deneme başka şeydir felsefe başka şeydir.

Not: Bazı kaynaklar ama fakat çünkü gibi bağlaçlarla birbirine bağlayan cümleleri bağımlı cümle olarak kabul eder.

- * Bu işe başlıyorum; ama bugün bitiremem.
- * Sabahı severiz; çünkü gündüzün başlangıcıdır.

D) BAĞLI CÜMLE

Birden fazla cümlenin birbirine bağlaçla bağlandığı cümledir. Sıralı cümledeki virgül ya da noktalı virgül yerine, bağlaç getirilirse ortaya bağımlı cümle çıkar.

- Evin kapısı açıldı ve dışarı yaşlı bir adam çıktı.
Birinci cümle ikinci cümle

Bu cümlede, iki yüklem (açıldı, çıktı), yani iki ayrı cümle vardır. Birinci cümlenin (Evin kapısı açıldı) sonuna nokta konmamış, ikinci cümle (dışarı yaşlı bir adam çıktı) küçük harfle başlamıştır. Bu iki cümle birbirine bağlaçla (ve) bağlanarak bağımlı cümle oluşturulmuştur.

Aşağıdaki cümleler, birbirine bağlaçla bağlanan cümlelerden oluşan bağımlı cümlelerdir.

- * Sabah erken kalktık; **ama** yine de derse yetişemedik.
- * Takımımız iyi mücadele etti; **ancak** yenilmekten kurtulamadı.
- * Bu koca kitabı bitirdik **de** sınava girdik.
- * Kardeşim bugün **ne** ders çalıştı **ne** kitap okudu.
- * **Hem** suçlu olduğunu biliyorsun **hem** de özür dilemiyorsun.

UYARI: İçinde bağlaç bulunan her cümle bağımlı cümle değildir. Çünkü bağlaçlar cümlenin özne, nesne gibi öğelerini de birbirine bağlayabilir. Bağlaçlar yüklemli birbirine bağlıyorsa orada bağımlı cümle vardır.

- * Ne annesine **ne** babasına haber vermiş.

Bu, bağımlı bir cümle değildir. Çünkü “ne... ne...” bağlacı yüklemli değil, dolaylı tümleçleri (annesine, babasına) birbirine bağlamıştır. Sonuçta bu cümle bir yüklemli olduğu için basit cümledir.

- * Ne kızı verir **ne** dünürü küstürür.

Bu, bağımlı bir cümledir. “Ne... ne...” bağlacı “verir” ve “küstürür” yüklemli dolayısıyla cümleleri birbirine bağlamıştır. Ayrıca bu yüklemli dolayısıyla cümlelerin özneleri ortaktır.

Esra ULU
Türkçe Öğretmeni